Kultura bezpieczeństwa to idea, która z roku na rok w coraz większym stopniu wkracza do naszej codziennej pracy w sektorze kolejowym. Po 6 latach od zainicjowania „Deklaracji w sprawie rozwoju kultury bezpieczeństwa w transporcie kolejowym” mamy już 285 Sygnatariuszy, a we wszystkich konkursach kultury bezpieczeństwa zgłoszono niemal 200 innowacyjnych projektów. Inicjatywa jest dobrze odbierana przez rynek, który aktywnie włączył się w kreowanie i wdrażanie kultury bezpieczeństwa na polskich torach.

Jeszcze kilka lat temu pojęcie kultury bezpieczeństwa kojarzone było głównie z ideą *just culture, safety culture*, czyli terminem wywodzącym się z lotnictwa cywilnego, związanym ze zgłaszaniem zdarzeń lotniczych. Ideą przewodnią zasady *safety culture* jest stworzenie korzystnych warunków do przekazywania informacji o błędach bądź nieprawidłowościach w celu wyjaśnienia ich przyczyn i sformułowania właściwych wniosków pozwalających uniknąć podobnych sytuacji w przyszłości. Stało się to inspiracją do wdrożenia zasad kultury bezpieczeństwa w transporcie kolejowym.

Kultura bezpieczeństwa to nic innego jak wysoka wartość przypisywana zdrowiu i życiu ludzkiemu oraz utrzymywanie granicy między niezbędnym ryzykiem, które jest nieodłącznym elementem życia i rozwoju, a zapewnieniem bezpieczeństwa i ochrony przed zagrożeniami. Pojęcie to jest szeroko znane i stosowane w nauce, biznesie i gospodarce. Efektywność wieloletniego wdrażania modeli kultury bezpieczeństwa możemy zaobserwować między innymi w zakładach produkcyjnych, budownictwie czy transporcie lotniczym, czyli tam gdzie każde zmaterializowane zagrożenie może nieść za sobą wysokie straty finansowe, uszczerbek na zdrowiu, a nawet utratę ludzkiego życia. Sektor kolejowy to specyficzna gałąź transportu z uwagi na jej aspekty technologiczne i eksploatacyjne. Pomimo różnic w specyfice funkcjonowania, kultura bezpieczeństwa z powodzeniem została wdrożona do polskiego systemu kolejowego m.in. poprzez „Deklarację w sprawie rozwoju kultury bezpieczeństwa w transporcie kolejowym”.

Pomysł stworzenia tego projektu pojawił się w 2016 r. i zapoczątkował zmianę sposobu postrzegania bezpieczeństwa w środowisku kolejowym. Prezes Urzędu Transportu Kolejowego, jako krajowa władza bezpieczeństwa, podjął się zadania, jakim było zdefiniowanie i określenie postaw, które wykorzystają pełny potencjał technologiczny oraz kadrowy w celu poprawy bezpieczeństwa i kształtowania świadomości zagrożeń. Według teorii hierarchii potrzeb,

„potrzeby bezpieczeństwa są podstawowymi potrzebami człowieka”. Deklaracja, obok osiągnięć techniki, była kolejnym krokiem w kierunku zaspokojenia tych potrzeb w transporcie kolejowym.

Takie działania w zakresie propagowania zasad kultury bezpieczeństwa już w 2016 r. były jednymi z pierwszych w Europie, stosowanych w skali całego kraju. Potwierdzeniem potrzeby zwrócenia uwagi na inne niż techniczne aspekty bezpieczeństwa są późniejsze działania podejmowane przez Agencję Kolejową Unii Europejskiej, zmierzające do potwierdzenia międzynarodowego wymiaru tych wartości, których efektem była europejska deklaracja kultury bezpieczeństwa, funkcjonująca od 2018 r. W 2020 r. po raz pierwszy kulturę bezpieczeństwa wprowadzono jako element obligatoryjny: wdrożenie IV pakietu kolejowego wymogło na przedsiębiorstwach jej implementację do systemów zarządzania bezpieczeństwem.

Kultura bezpieczeństwa w systemach zarządzania bezpieczeństwem

Wejście w życie IV pakietu kolejowego wprowadziło wiele zmian w funkcjonowaniu przedsiębiorstw kolejowych, które posiadają wdrożone systemy zarządzania bezpieczeństwem. Nowe kryteria SMS po raz pierwszy wprowadziły prawny obowiązek doskonalenia kultury bezpieczeństwa w organizacji. W tym kontekście kulturę bezpieczeństwa można opisać jako wzajemne oddziaływanie wymogów systemu zarządzania bezpieczeństwem, ich rozumienia przez zainteresowane osoby, wynikającego z postaw, wyznawanych wartości i przekonań tych osób, oraz podejmowanych przez nie działań, tj. decyzji i zachowań.

Kultura bezpieczeństwa odznacza się jak najmniejszą luką między wymaganiami SMS i faktyczną ich implementacją. Innymi słowy, w organizacjach z wdrożoną kulturą bezpieczeństwa działania poszczególnych pracowników przebiegają w sposób maksymalnie zbliżony do przewidzianego w procedurach. Procedury zaś powinny uwzględniać wymagania dotyczące czynników ludzkich i organizacyjnych. Nie możemy też mówić o wdrożonych należycie zasadach kultury bezpieczeństwa bez mocnego zaangażowania najwyższego kierownictwa, które powinno promować zachowanie najwyższych standardów bezpieczeństwa.

Kulturę bezpieczeństwa należy zatem postrzegać jako element szerszej całości – jej poziom jest pochodną tego, w jaki sposób organizacja funkcjonuje jako całość i jak wdrażane są wszystkie elementy SMS. Dotyczy to w szczególności wymagań wprowadzonych przez nowe kryteria SMS w obszarze przywództwa czy czynników ludzkich i organizacyjnych. Dodatkowo należy pamiętać, że kultura bezpieczeństwa jest budowana w codziennych interakcjach między pracownikami i kierownictwem, stąd proces jej rozwijania jest długotrwały i wymaga stałego zaangażowania.

Rozporządzenie 2018/762[1] kładzie nacisk na rozwój kultury bezpieczeństwa. W pkt 7.2.3 zawarto wymóg utworzenia przez organizację strategii ciągłego doskonalenia kultury

bezpieczeństwa. Powinna ona opierać się na wykorzystaniu wiedzy fachowej i uznanych metod w celu zidentyfikowania aspektów behawioralnych, mających wpływ na różne części systemu zarządzania bezpieczeństwem oraz wprowadzenia środków w celu ich uwzględnienia. Z aspektem behawioralnym kultury bezpieczeństwa wiąże się także zapis z pkt 7.2.2 dotyczący motywowania pracowników do aktywnego działania na rzecz poprawy bezpieczeństwa. Wymagania nowych kryteriów SMS nie oznaczają zatem konieczności osiągnięcia określonego poziomu kultury bezpieczeństwa, co byłoby trudne do zmierzenia w obiektywny sposób, lecz podkreślają znaczenie posiadania przez organizację przemyślanej i spójnej wizji na rzecz rozwijania tej kultury.

Deklaracja w sprawie rozwoju kultury bezpieczeństwa w transporcie kolejowym

Niezależnie od wymogów wprowadzonych przez regulacje europejskie, które dotyczą jedynie części podmiotów funkcjonujących na rynku kolejowym, projekt Deklaracji nadal się rozwija. Deklaracja to katalog zasad, który został ogłoszony 17 marca 2016 r., a jego głównym założeniem jest wdrożenie idei kultury bezpieczeństwa w transporcie kolejowym oraz zachęcenie wszystkich przedsiębiorców działających w branży kolejowej do poprawy bezpieczeństwa polskiego transportu kolejowego jako wartości nadrzędnej oraz kluczowego warunku dla zrównoważonego rozwoju branży kolejowej. Koncepcja zakłada implementację kluczowych zasad, wśród których znajdują się:

- postrzeganie bezpieczeństwa jako wartości nadrzędnej dla pracowników i organizacji;
- akceptowanie standardów bezpieczeństwa i zintegrowanie ich z codzienną działalnością;
- szczere i otwarte postępowanie ze słabymi punktami systemu, ukierunkowanie na znalezienie rozwiązań;
- odchodzenie od przypisywania winy;
- rejestrowanie i analizowanie zaistniałych zdarzeń;
- zgłaszanie wszelkiego rodzaju nieprawidłowości i błędów;
- rzetelny wewnętrzny nadzór nad realizacją procesów systemów zarządzania;
- ciągłe doskonalenie systemów zarządzania poprzez wdrażanie działań korygujących i zapobiegawczych;
- zero tolerancji dla naruszeń przepisów prawa oraz procedur wewnętrznych.

Projekt Deklaracji ma charakter dobrowolny i pozostawia dużą swobodę co do sposobu wdrożenia jej założeń i dostosowania do charakteru prowadzonej działalności. Ma też bardzo szeroki zasięg oddziaływania.

Deklaracja została stworzona z myślą o wszystkich uczestnikach rynku kolejowego. Pozostaje otwarta dla podmiotów całej branży transportowej, jednostek dydaktycznych, szkoleniowych, redakcji magazynów branżowych i wszystkich pozostających w obszarach związanych z bezpieczeństwem czy higieną pracy. Dokument został dotychczas podpisany przez 285[2] podmiotów, w tym między innymi: Ministra Infrastruktury, Państwową Komisję Badania Wypadków Kolejowych, Komendanta Głównego Policji, Głównego Inspektora Ochrony Środowiska, Prezesa Urzędu Lotnictwa Cywilnego, zarządców infrastruktury kolejowej, przewoźników, użytkowników bocznic kolejowych, a także jednostki naukowe i badawcze, jednostki certyfikujące, stowarzyszenia i media.

Deklaracja a praktyka. Co robimy żeby na kolei było bezpieczniej?

Podpisanie Deklaracji ma motywować jej Sygnatariuszy do współpracy poprzez wymianę doświadczeń oraz zachęcać do wdrażania nowych, niestandardowych rozwiązań ponad wymagania prawne. Obecne grono Sygnatariuszy skutecznie pracuje nad bezpieczeństwem i kształtowaniem aspektów technicznych i organizacyjnych wpływających na bezpieczeństwo. Doskonałym przykładem wdrażania zasad kultury bezpieczeństwa w branży kolejowej są rozwiązania prezentowane w ramach corocznie organizowanego Konkursu kultury bezpieczeństwa. Są to rozwiązania techniczne, organizacyjne, edukacyjne i prospołeczne, z powodzeniem wdrażane w organizacjach kolejowych. W dotychczasowych sześciu edycjach Konkursu zgłoszono niemal 200 projektów, które są proaktywnymi elementami w budowaniu kultury bezpieczeństwa transportu kolejowego.

Idee, które zyskują uznanie w Konkursie, w największym stopniu spełniają kryteria innowacyjności, korzyści dla bezpieczeństwa, jak również pozytywnego wpływu na rozpowszechnianie zasad kultury bezpieczeństwa. W Konkursie wyróżniani są także pracownicy przedsiębiorstw kolejowych, którzy odznaczają się niebywałą dbałością o bezpieczeństwo, szczególnym respektowaniem zasad kultury bezpieczeństwa, współżycia społecznego oraz odpowiedzialnością. To „bohaterowie kolei”, którzy uratowali zdrowie i życie ludzkie i dla których codzienna praca to powołanie.

7 grudnia 2022 r. uhonorowani zostali laureaci VI edycji Konkursu kultury bezpieczeństwa. Kapituła przyznała sześć nagród i osiem wyróżnień w czterech kategoriach: rozwiązanie techniczne, rozwiązanie systemowe, czynnik ludzki – edukacja i praca dyplomowa. Doceniono również trzech pracowników kolei, którzy swoim bohaterskim zachowaniem udowodnili, że potrafią wcielić zasady kultury bezpieczeństwa w codziennej pracy. Tradycyjnie została też wręczona nagroda publiczności, o której przyznaniu zadecydowali sygnatariusze Deklaracji, którzy oddali swoje głosy w plebiscycie.

W VI edycji Konkursu kultury bezpieczeństwa nagrody otrzymali:

- w kategorii Rozwiązanie techniczne:
- Elmontaż sp. z o.o. za projekt SAFECROSS – system monitoringu i analizy przestrzegania obowiązujących przepisów ruchu drogowego na przejazdach kolejowo-drogowych kategorii D;
- CTL Logistics sp. z o.o. za projekt montażu zintegrowanego systemu badania trzeźwości na lokomotywach CTL Logistics;
- w kategorii Rozwiązanie systemowe:
- PKP Polskie Linie Kolejowe S.A. za rozwiązanie informatyczne wdrażające system Elektroniczny Dziennik Ruchu (EDR oraz jego powiązanie z Systemem Ewidencji Pracy Eksploatacyjnej (SEPE2) i systemami zewnętrznymi;
- w kategorii Czynnik ludzki – edukacja:
- Szybka Kolej Miejska sp. z o.o. za projekt Bądź Szybki, odsłoń Klatkę, użyj Mocy! Warszawska Szybka Kolej Miejska uczy jak ratować życie z pomocą defibrylatora AED;
- PKP Polskie Linie Kolejowe S.A. za projekt Warsztaty dla instruktorów nauki jazdy i wykładowców Ośrodków Szkolenia Kierowców oraz dla egzaminatorów Wojewódzkich Ośrodków Ruchu Drogowego;
- w kategorii Praca dyplomowa:
- dr Lucyna Szaciłło i Wydział Transportu Politechniki Warszawskiej za rozprawę doktorską „Model oceny ryzyka realizacji kolejowych przewozów towarowych".

Nagroda publiczności została przyznana Niezależnemu Samorządnemu Związkowi Zawodowemu Pracowników Pożarnictwa za projekt Trzeci sygnał – innowacyjne rozwiązanie pozwalające ostrzec kierujących pojazdami drogowymi o zbliżającym się pociągu poprzez komunikat radiowy. Projekt ten otrzymał również wyróżnienie w kategorii rozwiązanie techniczne. Wyróżnienia otrzymali: w kategorii czynnik ludzki – edukacja – Zakłady Automatyki „KOMBUD„ S.A. oraz Freightliner PL sp. z o.o., w kategorii rozwiązanie systemowe – Przedsiębiorstwo Usług Kolejowych KOLPREM sp. z o.o., w kategorii rozwiązanie techniczne – DR-TECH sp. z o. o., w kategorii praca dyplomowa – Ernest Rosiak i Akademia Nauk Stosowanych Angelusa Silesiusa, Edyta Krupica, Paweł Tokarzewski, Radosław Wadoń i Akademia WSB. Wyróżnieniem uhonorowano także bohaterów kolei – Gabrielę Karaś i Bogdana Multana, pracowników spółki „Koleje Mazowieckie – KM" sp. z o.o., oraz Stanisława Jastrzębskiego, pracownika spółki POLREGIO S.A.

Dziania podejmowane przez szeroko rozumianą branżę kolejową udowadniają, że nawet w obecnych czasach, gdy priorytetem stały się przede wszystkim aspekty ekonomiczne, kwestie związane z zapewnieniem bezpieczeństwa transportu kolejowego nie zeszły na dalszy plan.

Działania Prezesa Urzędu Transportu Kolejowego na rzecz poprawy bezpieczeństwa

Prezes Urzędu Transportu Kolejowego jest zaangażowany w działania na rzecz poprawy bezpieczeństwa a szczególny nacisk kładzie na aspekty edukacyjne. Prowadzona przez Urząd Transportu Kolejowego „Kampania Kolejowe ABC II" skierowana jest do dzieci w wieku szkolnym i przedszkolnym oraz ich nauczycieli i wychowawców. Z dużą dozą prawdopodobieństwa można stwierdzić, że dzisiaj każde dziecko w Polsce rozpoznaje bohatera Kampanii Kolejowego ABC – nosorożca Rogatka. Kolejną z podjętych inicjatyw jest Akademia Bezpieczeństwa Kolejowego, której celem jest kształtowanie bezpiecznego i konkurencyjnego oraz sprawnie funkcjonującego systemu kolejowego przez wyrównywanie poziomu wiedzy i kompetencji pracowników sektora transportu kolejowego. Uczestnicy szkoleń, warsztatów i seminariów realizowanych w ramach projektu otrzymują nie tylko merytoryczne uzupełnienie wiedzy, ale także gotowe materiały w postaci poradników czy prezentacji.

Cyklicznie organizowane jest również Forum Kultury Bezpieczeństwa, podczas którego Sygnatariusze Deklaracji wspólnie analizują kluczowe dla bezpieczeństwa systemu kolejowego zagadnienia, w tym problemy, z jakimi obecnie mierzy się kolejnictwo. Urząd Transportu Kolejowego wydaje Magazyn Kultury Bezpieczeństwa, tworzony przez Sygnatariuszy Deklaracji, oraz Biuletyn Kultury Bezpieczeństwa, stanowiący kompendium wiedzy o projekcie, jak też przygotowuje filmy edukacyjne.

Działania na rzecz kultury bezpieczeństwa nie ograniczają się wyłącznie do edukacji. Rozwój kultury bezpieczeństwa to też inicjowanie i wprowadzanie zmian w funkcjonowaniu transportu kolejowego. Jedną z istotniejszych zmian, które Prezes Urzędu Transportu Kolejowego zapoczątkował i wdrożył, to reorganizacja całego procesu egzaminowania maszynistów.

Jednym z warunków bezpieczeństwa procesu przewozowego jest zapewnienie dobrego przygotowania pracowników do zawodu oraz możliwość utrzymywania i podnoszenia ich kompetencji. W dotychczas obowiązującym stanie prawnym osoby prowadzące pojazdy w transporcie kolejowym, jako jedyne spośród osób odpowiedzialnych za bezpieczeństwo pasażerów i przewożonych towarów, przechodziły szkolenia i egzaminy przeprowadzane przez podmioty prowadzące działalność gospodarczą. W każdej pozostałej części sektora transportu egzaminy przeprowadza organ państwowy. W przypadku transportu drogowego egzaminy przeprowadzane są przez Wojewódzkie Ośrodki Ruchu Drogowego. W transporcie morskim egzaminuje Urząd Morski, a w transporcie lotniczym Prezes Urzędu Lotnictwa Cywilnego. Konieczne było zatem rozdzielenie procesu szkolenia i egzaminowania maszynistów. Z takim założeniem Prezes Urzędu Transportu Kolejowego zainicjował proces zmian w systemie egzaminowania i monitorowania maszynistów, które teraz następują. Od stycznia 2023 r. swoją działalność rozpoczyna Centrum Egzaminowania i Monitorowania Maszynistów, a egzaminy na licencję i pierwsze świadectwo maszynisty będą państwowe i przeprowadzane przez Prezesa

Urzędu Transportu Kolejowego. Dodatkowym atutem wchodzących zmian, poza ujednoliceniem standardu prowadzenia egzaminów, jest możliwość sprawdzenia postępowania maszynistów w sytuacjach niestandardowych poprzez wykorzystanie nowoczesnych symulatorów.

Zaprezentowane działania to jedynie ułamek wszystkich starań sektora kolejowego na rzecz poprawy bezpieczeństwa. Projekty oraz zasady wdrażane zarówno przez Prezesa Urzędu Transportu Kolejowego, jak i przez podmioty rynku kolejowego w ramach idei kultury bezpieczeństwa stanowią punkt wyjścia do procesu kreowania bezpiecznej i innowacyjnej kolei. Istotny jest pewnego rodzaju przełom w postrzeganiu prowadzonej przez podmioty rynku kolejowego działalności nie tylko przez pryzmat ekonomiczny, ale także przez konieczność zapewnienia najwyższego poziomu bezpieczeństwa.

Jeżeli jesteś zainteresowany podpisaniem Deklaracji w sprawie rozwoju kultury bezpieczeństwa w transporcie kolejowym, formularz zgłoszeniowy dostępny jest na stronie internetowej Urzędu Transportu Kolejowego www.utk.gov.pl

Włącz się w bezpieczną kolej – dołącz do sygnatariuszy Deklaracji!

[1] Rozporządzenie delegowane Komisji (UE) 2018/762 z dnia 8 marca 2018 r. ustanawiające wspólne metody oceny bezpieczeństwa w odniesieniu do wymogów dotyczących systemu zarządzania bezpieczeństwem na podstawie dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/798 oraz uchylające rozporządzenia Komisji (UE) nr 1158/2010 i (UE) nr 1169/2010 (Tekst mający znaczenie dla EOG).

[2] Pełna lista Sygnatariuszy Deklaracji znajduje się na stronie internetowej Urzędu Transportu kolejowego pod linkiem: https://utk.gov.pl/pl/deklaracja/18526,Lista-sygnatariuszy-Deklaracji.html.